

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Знайте свої права і Візьміть їх захищати

КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСПІДУВАННЯ: ДОСУДОВА СТАДІЯ

Видання третє,
виправлене та доповнене

2003

ББК 67(4УКР)304
К82

К82 Кримінальне переслідування: досудова стадія /Упоряд. Т.Нечипоренко — 3-тє вид., випр. та допов. — К.: [Ін-т громад. суп-ва], 2003. — 32 с. — (Знайте свої права і вмійте їх захищати).

ISBN 966-7672-37-9

Це видання є інформаційно-правовим poradником для тих, кому не байдужі його права та свободи. У цій роботі подається корисна інформація, яка допоможе Вам у певній ситуації не допустити неправомірних дій з боку слідчих органів чи органів дізнання.

Розраховано на широке коло читачів.

ББК 67(4УКР)304

Підготовлено на основі першого видання 1998 року «Кримінальне переслідування: досудова стадія» авторів і укладачів Олександра Нечипоренка, Анатолія Ткачука, здійсненого за підтримки Фонду «Євразія» на кошти, надані Агентством з міжнародного розвитку США.

«The production of this booklet was made possible by financial support from the UK Department for International Development through the DFID Citizens Advice and Information Service Project in Ukraine»

Книга видана у рамках проекту з «Підтримки мережі громадських інформаційно-консультативних послуг», що реалізовується за фінансової підтримки Міністерства Великої Британії з питань міжнародного розвитку.

ISBN 966-7672-37-9

© Інститут громадянського суспільства

Дорогі друзі!

Перед вами чергове видання Інституту громадянського суспільства, присвячене проблемам захисту прав особи в Україні. Кілька видань цієї серії були присвячені структурі і повноваженням судів, порядку звертання до судових органів, а також можливостям судового захисту своїх прав. Це видання торкається дещо іншої проблеми — досудової стадії кримінального переслідування. На жаль, сьогодні ніхто не може бути застрахованим від можливої уваги з боку правоохоронних органів, затримання і навіть арешту. Для цього можуть бути різні підстави. Звичайно найкраще, аби цього не сталося. Проте навіть невелика інформація з цих питань може бути досить корисною, аби не допустити неправомірних дій слідчих органів чи органів дізнання, аби встановити істину.

Кримінальне переслідування є захисною реакцією суспільства і держави на злочинні дії окремих осіб, які підпадають під кваліфікацію певних статей кримінального законодавства. Кримінальне переслідування розпочинається за фактом скоєння кримінального злочину та на інших підставах визначених законодавством. Кримінальне переслідування проходить етапи досудового слідства, судового розгляду і відбування визначеного судом покарання.

Яким законодавством регулюються питання кримінального переслідування?

Аби зрозуміти суть кримінального переслідування варто ознайомитись з законодавством, що тією чи іншою мірою регулює ці питання. До таких законів належать: «Кримінальний кодекс України», «Кримінально-процесуальний кодекс України», Закони «Про міліцію», «Про службу безпеки України», «Про Прокуратуру України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну податкову службу».

Що таке «правоохоронні органи»?

В Україні існує система правоохоронних органів, оперативні підрозділи яких здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дорозслідувальну перевірку, розслідування кримінальних справ після їх порушення. Цими підрозділами є:

- У Міністерстві внутрішніх справ України — кримінальна, транспортна та спеціальна міліція, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів і учасників кримінального судочинства;
- У Служби безпеки України — розвідка, контррозвідка, військова контррозвідка, захист національної державності, спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічні, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- У Прикордонних військах України — розвідувальний орган Державного комітету у справах охорони державного кордону України, підрозділи з оперативно-розшукової роботи;

- В Управлінні державної охорони — підрозділ оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
- В органах державної податкової служби — оперативні підрозділи податкової міліції;
- В органах і установах Державного департаменту України з питань виконання покарань — оперативні підрозділи;

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Які права має міліція?

Права міліції визначені статтею 11 Закону «Про міліцію»:

«Міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили незначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені цим Законом заходи примусу;

2) перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні ними правопорушень документи, що посвідчують особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію;

3) викликати громадян і службових осіб у справах про злочини та у зв'язку з матеріалами, що знаходяться в її провадженні, в разі ухилення без поважних причин від явки за викликом піддавати їх приводу у встановленому законом порядку;

4) виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу на підставі та в порядку, встановлених законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки;

5) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях:

- осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених, які переховуються від дізнання, слідства чи суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання, — на строки і в порядку, передбачених законом;
- осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, — на строк, встановлений органом попереднього розслідування, прокурором, судом, але не більше десяти діб;
- осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складання протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, — на строк до трьох годин, а у необхідних випад-

ках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення — до трьох діб з повідомленням про це письмово прокуророві протягом 24 годин з моменту затримання;

- неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, — на строк до передачі законним представникам або до влаштування у встановленому порядку, а неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, — до передачі їх законним представникам або направлення у приймальники-розподільники, але не більш як на 8 годин;
- осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, — до розгляду справи суддею;
- осіб, які перебували в громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їх вигляд ображав людську гідність і громадську мораль або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди людям навколо себе або собі, — до передачі їх в спеціальні медичні заклади або для доставки до місця проживання, а при відсутності таких — до їх витверезіння;
- осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб з санкції прокурора;
- осіб, які ухиляються від виконання постанови суду про направлення на примусове лікування від хронічного алкоголізму або наркоманії, — на строк до 3 діб;
- військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, — до передачі їх військовим патрулям, представникам військової комендатури, військових частин або військових комісаріатів;
- осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих, — до передачі їх у лікувальні заклади, але не більш як на 24 години;

б) проводити огляд зазначених осіб, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю;

7) складати протоколи про адміністративні правопорушення, провадити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;

8) у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів, громадських об'єднань або трудових колективів;

9) проводити в порядку провадження дізнання і за дорученням слідчих органів у кримінальних справах обшуки, вилучення, допити та інші слідчі дії відповідно до кримінально-процесуального законодавства;

10) здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, фото -, кіно -, відеозйомку і звукозапис, прослуховування телефонних розмов з метою розкриття злочинів;

11) проводити фотографування, звукозапис, кіно – і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину або за бродяжництво, взяті під варту, звинувачуються у вчиненні злочину, а також осіб, підданих адміністративному арешту;

12) проводити кіно -, фото – і звукофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень;

13) вести профілактичний облік правопорушників, криміналістичний та оперативний облік в обсязі, структурі й порядку, що визначаються завданнями, покладеними на міліцію цим Законом;

14) проводити огляд поклажі, багажу та огляд пасажирів цивільних повітряних, морських і річкових суден, засобів залізничного та автомобільного транспорту згідно з чинним законодавством;

15) входити безперешкодно у будь-який час доби:

а) на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, у тому числі митниці, та оглядати їх з метою припинення злочинів, переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах;

б) на земельні ділянки, в житлові та інші приміщення громадян у разі переслідування злочинця або припинення злочину, що загрожує життю мешканців, а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах;

в) до житла чи до іншого володіння особи, яка перебуває під адміністративним наглядом, з метою перевірки виконання встановлених судом обмежень. У разі опору, вчинення протидії працівник міліції може вжити заходів до їх подолання, передбачених Законом;

16) перебувати на земельних ділянках, в жилих та інших приміщеннях громадян **за їхньою згодою**, а також на території та в приміщеннях підприємств, установ і організацій з повідомленням про це адміністрації з метою забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили;

17) одержувати безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції. Отримання від банків інформації, яка містить банків-

ську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

18) повідомляти з метою профілактичного впливу державним органам, громадським об'єднанням, трудовим колективам і громадськості за місцем проживання особи про факти вчинення нею адміністративного правопорушення;

19) вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;

20) відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей;

21) обмежувати або забороняти у випадках затримання злочинців, при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів; зупиняти транспортні засоби в разі порушення правил дорожнього руху, наявних ознак, що свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним навколишнього середовища, а також за наявності даних про те, що він використовується з протиправною метою; оглядати транспортні засоби і перевіряти у водіїв документи на право користування й керування ними, дорожні листи і відповідність вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам; проводити технічний огляд автомобілотранспорту;

- організовувати у разі необхідності медичний огляд водіїв, затримувати, відстороняти від керування транспортними засобами осіб, які перебувають у стані сп'яніння, а також тих, які не мають документів на право керування або користування транспортними засобами, позбавляти водіїв у передбачених законодавством випадках права керування транспортними засобами;
- використовувати передбачені нормативними актами технічні засоби для виявлення та фіксації порушень правил дорожнього руху, забороняти експлуатацію транспортних засобів, технічний стан яких загрожує безпеці дорожнього руху чи навколишнього середовища або номери агрегатів яких не відповідають записам у реєстраційних документах; затримувати і доставляти у встановленому порядку транспортні засоби для тимчасового зберігання на спеціальних майданчиках чи стоянках;
- відвідувати підприємства, установи й організації для виконання контрольних і профілактичних функцій щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;
- вимагати від відповідних організацій усунення порушень правил утримання шляхів, обмежувати або забороняти проведення ремонтно-буді-

вельних та інших робіт, інших заходів на вулицях і автомобільних шляхах, якщо при цьому не додержуються вимоги по забезпеченню громадської безпеки;

22) анулювати виданий підприємству, установі й організації дозвіл на придбання, зберігання і використання зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин при невиконанні встановлених правил користування і поводження з ними або при недоцільності їх дальшого зберігання, вилучати при необхідності зазначені предмети, опечатувати склади, бази й сховища, закривати стрілецькі тири і стенди, зброєремонтні та піротехнічні підприємства, магазини, що торгують зброєю і боєприпасами, до усунення порушень відповідних правил;

- анулювати дозволи на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, видані громадянам, які зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби без призначення лікаря, інші одурманюючі засоби, хворіють на психічні захворювання, та в інших випадках, передбачених законодавством;
- оглядати за участю адміністрації підприємств, установ, організацій приміщення, де знаходяться зброя, боєприпаси, вибухові, наркотичні та сильнодіючі хімічні, отруйні та радіоактивні речовини і матеріали, з метою перевірки додержання правил поводження з ними;
- оглядати зброю та боєприпаси, що знаходяться у громадян, а також місця їх зберігання;

23) вилучати у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку;

24) проводити за участю адміністрації підприємств, установ і організацій огляд виробничих, складських та інших службових приміщень і територій з метою перевірки охорони державного і колективного майна, додержання правил продажу товарів і надання послуг населенню; вимагати від матеріально відповідальних і службових осіб підприємств, установ і організацій відомості та пояснення за фактами порушення законодавства, проведення документальних і натуральних перевірок, інвентаризацій і ревізій виробничої та фінансово-господарської діяльності; витребувати і у разі необхідності вилучати документи, зразки сировини й продукції, опечатувати каси, приміщення і місця зберігання документів, грошей та товарно-матеріальних цінностей;

26) використовувати безперешкодно транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, стихійного лиха, доставки в лікувальні

заклади осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх доставки в міліцію. Використання з цією метою транспортних засобів, що належать підприємствам, установам і організаціям, здійснюється безплатно. Відшкодування збитків та витрат за використання транспорту громадян здійснюється відповідно до вимог статті 25 Закону «Про міліцію» та інших актів чинного законодавства України;

27) користуватися у невідкладних випадках безперешкодно і безплатно засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам, організаціям, а засобами зв'язку, що належать громадянам, — за їх згодою;

28) користуватися безплатно засобами масової інформації з метою встановлення обставин вчинення злочинів та осіб, які їх вчинили, свідків, потерпілих, розшуку злочинців, які втекли, осіб, які пропали безвісти, та з іншою метою, що пов'язана з необхідністю подання допомоги громадянам, підприємствам, установам і організаціям у зв'язку з виконанням міліцією покладених на неї обов'язків.

29) матеріально і морально заохочувати громадян, які подають допомогу в охороні правопорядку та боротьбі із злочинністю;

30) зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю.

31) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

Якими правами користується Служба безпеки України та її працівники?

Права Служби безпеки України визначаються статтею 25 Закону «Про Службу безпеки України». Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

2) подавати органам державного управління обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки України, в тому числі про припинення роботи, пов'язаної з державними таємницями, яка виконується з порушенням встановлених правил;

3) одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки Украї-

ни, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю. Отримування від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

4) входить у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

5) мати слідчі ізолятори для тримання осіб, взятих під варту та затриманих органами Служби безпеки України;

6) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

7) виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в житлові, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх з наступним повідомленням прокурора протягом 24 годин;

8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

9) здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності та конфіденційності цих відносин;

10) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також житловими та іншими приміщеннями громадян;

11) направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах розвідки, контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства і організації за ініціативою їх керівників;

12) в інтересах розвідки, контррозвідки і оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Службу безпеки України цим Законом;

13) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

Що таке органи дізнання і попереднього слідства?

Дізнання — це форма попереднього розслідування кримінальних справ, яка передує попередньому слідству. Після проведення дізнання кримінальна справа, якщо відсутні підстави для її закриття, передається слідчому.

Органами дізнання є :

- міліція;
- органи безпеки;
- командири військових частин, з'єднань, начальники військових установ — у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені працівниками і службовцями Збройних Сил України у зв'язку з використанням службових обов'язків або в розташуванні частини, з'єднання, установи;
- митні органи — у справах про контрабанду;
- начальники виправно-трудових установ, слідчих ізоляторів, лікувально-трудових профілакторіїв і виховно-трудових профілакторіїв — у справах про злочин проти встановленого порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені в розташуванні цих установ;
- органи державного нагляду — у справах про пожежі й порушення протипожежних правил;
- органи прикордонної охорони — у справах про порушення кордону;
- податкова міліція — у справах, пов'язаних з порушенням податкового законодавства;
- капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні.

Як розподіляється підслідність справ між правоохоронними органами?

Серед органів дізнання найбільший обсяг роботи з розслідування злочинів виконує міліція, яка складається з ряду підрозділів: кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, транспортної міліції, Державної автомобільної інспекції, міліції охорони, спеціальної міліції. Міліція наділена правом порушувати кримінальні справи і проводити необхідні слідчі дії щодо більшості злочинів.

До відання органів безпеки віднесені справи про особливо небезпечні злочини, а також про розголошення військової таємниці або втрату документів, які її містять.

Капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні, є органами дізнання в справах про всі злочини, вчиненні на борту судна членами екіпажу, пасажирами і всіма іншими особами, які там перебувають за винятком осіб, які користуються правом дипломатичного імунітету. Капітан протягом доби повідомляє про подію прокурору за місцем прописки судна. Матеріали дізнання передаються капітаном судна прокурору в першому порту України на шляху слідування судна або пересилаються з капітаном попутного судна, який прямує під прапором України в найближчий український порт.

Органами попереднього слідства є слідчі:

- прокуратури,
- органів внутрішніх справ,
- органів безпеки,
- податкової міліції.

Основною функцією органів дізнання є вжиття оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили (одержання предметів, документів, інших відомостей, які мають важливе інформаційне значення; виявлення свідків і потерпілих).

Про розпочате дізнання прокурору повідомляється протягом доби.

Про які особливості дізнання варто пам'ятати?

Як правило, дізнання пов'язане з затриманням особи. Якщо підозрюваний був затриманий або взятий під варту, допитати його повинні негайно, а при неможливості негайного допиту (стан здоров'я затриманого, нічний час, необхідність присутності адвоката) – не пізніше 24 годин після затримання.

Давати показання – право підозрюваного, а не його обов'язок. Тому перед допитом він не попереджується про кримінальну відповідальність за відмову давати показання, а також за дачу свідомо неправдивих показань.

Як довго триває дізнання?

У справі про злочин, що не є тяжким, дізнання проводиться у строк не більший 10 днів, починаючи з моменту встановлення особи, яка його вчинила.

У справі про тяжкий злочин – 10 днів з моменту порушення справи.

Чим закінчується дізнання?

Дізнання закінчується направленням справи через прокурора слідчому або ж закриттям справи. Дії і постанови органів дізнання можуть бути оскаржені прокурорами, а постанова про закриття справи також і до суду. Прокурор зобов'язаний розглянути скаргу протягом десяти днів.

Хто такий слідчий і яка його роль у процесі попереднього слідства?

Посадова особа правоохоронного органу, яка веде розслідування кримінальної справи на підставах визначених законодавством є слідчим.

Слідчий, здійснюючи повноваження, самостійно приймає рішення про спрямування слідства та провадження слідчих дій, несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення.

Що таке попереднє ув'язнення?

Попереднє ув'язнення відповідно до кримінально-процесуального законодавства України є запобіжним заходом щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

Тримання осіб, взятих під варту, здійснюється на принципах неухильного додержання Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, інших міжнародних правових норм і стандартів поводження з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність.

Яка мета попереднього ув'язнення?

Метою попереднього ув'язнення є запобігання можливому ухиленню особи, взятої під варту, від слідства і суду, перешкодженню встановленню істини в кримінальній справі або зайняттю злочинною діяльністю, а також забезпечення виконання вироку.

Підстави для попереднього ув'язнення

Підставою для попереднього ув'язнення є вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу взяття під варту, винесене відповідно до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України.

Яка роль прокурора у попередньому слідстві?

Прокурор затверджує:

- постанови слідчого: про ексгумацію трупа;
- про визначення обвинуваченому та його захиснику строку для ознайомлення з матеріалами справи, якщо вони явно намагаються затягнути її закінчення;
- про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування заходів медичного характеру;
- обвинувальний висновок.

Прокурор також:

- продовжує строки попереднього слідства;

- відновлює слідство в закритій справі.

За загальним правилом вказівки прокурора для слідчого є обов'язкові. Оскарження вказівок вищому прокурору не зупиняє їх виконання.

Як пред'являється обвинувачення?

Важливим етапом слідства є пред'явлення обвинувачення, причому присутність захисника є обов'язковою, крім випадків передбачених частиною 1 статті 46 КПК України, а саме коли підсудний або обвинувачений відмовляється від захисника. Така відмова допускається лише з ініціативи обвинуваченого чи підсудного і не може бути перешкодою для продовження участі в справі прокурора або громадського обвинувача, а також захисників інших підсудних. При відмові від захисника слідчий складає протокол, а суд виносить ухвалу.

Слідчий має право винести відповідну постанову тоді, коли, на його думку, є достатньо доказів, які свідчать про скоєння злочину певною особою. Така постанова повинна бути абсолютно зрозумілою. Слід знати, що сам *факт підписання згаданої постанови не означає визнання своєї вини*, це є лише констатацією того, що ви її прочитали і її зміст вам зрозумілий. Навіть якщо ви відмовитесь від підписування, це нічого не означає; ваш правовий статус вже змінився, а слідчий лише зробить запис про вашу відмову підписати документ.

Закон не забороняє слідчому пред'являти обвинувачення кілька разів, доповнюючи його та змінюючи.

Особливість в тому, що не пізніше ніж через 10 днів, після арешту підозрюваному повинно бути пред'явлено обвинувачення. А слідство інколи не встигає все перевірити. Тому обвинувачення пред'являється не в повному обсязі. Само по собі це не страшно, аби лишень воно було конкретним.

У постанові відзначається про роз'яснення обвинуваченому його прав (ст.142 Кримінально-процесуального кодексу (КПК)).

Що може означати виклик до правоохоронного органу?

Якщо Вас викликають до органів митного контролю або служби безпеки, причиною може бути Ваша поінформованість про контрабанду чи організовану злочинність. Якщо запропонують з'явитись до оперативного підрозділу ДАІ, то розслідується дорожньо-транспортна подія, а якщо до слідчого – то від Вас хочуть дізнатися про крадіжку, хуліганство, рекет тощо. Якщо ж до слідчого прокуратури – мова може йти про тяжкі злочини.

У яких випадках пояснюється причина виклику до правоохоронного органу?

КПК України не зобов'язує слідчих чи оперативних працівників пояснювати Вам причину виклику для бесіди чи допиту.

Дізнавач або слідчий повинен роз'яснити причину виклику в двох випадках: якщо особі пред'являється звинувачення в конкретному злочині або вона затримується за підозрою у вчиненні злочину.

Підозрюваний і обвинувачений мають право, зокрема: мати захисника і побачення з ним до першого допиту, давати показання або відмовитись від них, заявляти відводи, клопотання, скарги на дії працівників правоохоронних органів. Слід наголосити що побачення із захисником можливо ще до першого допиту під час якого буде поставлене запитання: «Чи визнаєте ви себе винним у пред'явленому вам обвинуваченні?»

Обвинувачений як і підозрюваний має право взагалі не давати показань. Але така ситуація буває вкрай рідко. Крім того, законом гарантується право власноручно написати свої показання, що часто є доцільним, щоб уникнути неточностей, яких може припуститися слідчий, або вам легше викласти письмово специфічні, вузькопрофесійні питання.

Якщо Вас запросили як свідка?

Якщо Вас запросили як свідка, адвокат не може бути присутнім при Вашій зустрічі з слідчим чи оперативним працівником.

Не намагайтесь фантазувати коли даєте пояснення як свідок і уважно слухайте запитання слідчого. Адже після допиту Вас як свідка (без адвоката) Вам може бути пред'явлено обвинувачення. Правда з цього моменту можна мати захисника.

Виклик для допиту або бесіди можливий по телефону, телеграмою, поштою. Якщо Вас викликали по телефону, то не слід відмовлятися від явки, мотивуючи тим що виклик неофіційний, тому, що слідчий може оформити акт про те, що Ви були своєчасно повідомлені і піддати Вас приводу.

Що таке оперативна робота?

До порушення кримінальної справи оперативними відділами правоохоронних органів, наприклад, кримінальним розшуком, може проводитися оперативна робота, яка буває як гласною так і не гласною: спостереження, фото— і кінозйомка, обстеження поштових відправлень, прослуховування телефонних та інших переговорів.

Однак, подібні заходи можуть проводитися лише у справах про тяжкі злочини (бандитизм, умисне вбивство, отримання хабарів, тощо). Проведення таких же заходів з інших підстав не допускається, бо закон охороняє таємницю переписки, телефонних переговорів, недоторканність житла...

Як виглядає процедура порушення кримінальної справи?

У ст.94 КПК України перераховані 5 приводів для порушення кримінальної справи:

1. Заяви або повідомлення про вчинення злочину від підприємств, установ, організацій, службових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян.

2. Повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці злочину або з речовим доказом.

3. Явка з повинною.

4. Повідомлення опубліковані в пресі.

5. Безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину. Всі заяви або повідомлення обов'язково оформляються письмово. Усні заяви заносяться в протокол спеціальної форми. В підрозділах міліції ведеться облік усіх подій і порушених справ, вони заносяться в комп'ютер.

Завданням слідства є відповісти на чотири питання:

1. Чи була подія злочину і які обставини його скоєння?

2. Чи винен обвинувачений у скоєнні злочину і якими мотивами він керувався?

3. Які обставини впливають на ступінь і характер відповідальності обвинуваченого, а також характеристика його особистості?

4. Чи була матеріальна шкода, спричинена злочином, або інші збитки?

Процедура слідства — це процедура збирання доказів. І в наш час, на жаль, визнання своєї вини має величезне значення в слідчій практиці, та й в суді також.

Які найважливіші конституційні норми, що захищають особисті права людини, варто знати?

- Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.
- Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.
- У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосовувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом 72 годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.
- Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.
- Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

- Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого (ст. 29 Конституції).
- Кожному гарантується недоторканність житла.
- Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ст. 30 Конституції).
- Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 Конституції).

За яких підстав може бути затримано особу?

Пам'ятайте! Ваше затримання може відбутися лише за певних умов, коли для цього є підстави передбачені законодавством.

Затриманою може бути:

- особа, що скоїла правопорушення, за яке передбачена адміністративна відповідальність і обов'язковість складання протоколу, а для складання про це протоколу у правопорушника немає посвідчення особи і немає свідків, які могли б повідомити про нього необхідні дані;
- особа, з метою припинення адміністративного правопорушення, коли вичерпано всі інші заходи впливу;
- особа, підозрювана у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, може бути затримана лише при наявності однієї з таких підстав:

1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;

2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;

3) коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

За наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного.

Якщо вже так сталося, що вас затримали, знайте:

Адміністративне затримання не може тривати більше як три години.

Осіб, які вчинили дрібне хуліганство, злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, народного дружинника, а також військовослужбовця чи образу їх, публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції, може бути затримано до розгляду справи народним суд-

дею або начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ. На прохання затриманого, про факт і місце затримання повідомляються родичі, адміністрація за місцем роботи або навчання.

- **перше** — вам мають роз'яснити ваші права у тому числі про право не свідчити проти себе чи своїх рідних, а також право мати захисника і зустріч з ним до першого допиту і скласти про це протокол;
- **друге** — має бути складено відповідно протокол про ваше затримання як особи, підозрюваної у вчиненні злочину із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затриманого, а також часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному його прав;
- **третє** — протягом двадцяти чотирьох годин, орган дізнання, що виконав затримання, має зробити письмове повідомлення прокурору, а також на вимогу прокурора подати матеріали, що стали підставою для затримання. Протокол про роз'яснення прав затриманого, а також протокол затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим.

Протягом **сорока восьми годин** з моменту одержання повідомлення про здійснене затримання прокурор зобов'язаний дати санкцію на взяття під варту або звільнити затриманого.

Про арешт підозрюваного або обвинуваченого і його місце перебування слідчий зобов'язаний повідомити його дружину або іншого родича, а також сповістити за місцем його роботи (ст.161 КПК).

Побачення родичів або інших осіб з заарештованим може дозволити особа або орган, які провадять справу. Тривалість побачення встановлюється від однієї до двох годин. Побачення може бути дозволено, як правило, не більше одного разу на місяць (ст. 162 КПК).

Підозрюваний чи обвинувачений?

Якщо вас затримали, варто спробувати зрозуміти ваш статус. Для цього варто знати:

Підозрюваний (ст. 43-1 КПК). Підозрюваним визнається:

- 1) особа, затримана за підозрою у вчиненні злочину;
- 2) особа, до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого.

Підозрюваний має право:

- знати, в чому він підозрюється;
- давати показання або відмовитися давати показання і відповідати на запитання;
- мати захисника і побачення з ним до першого допиту;
- подавати докази;
- заявляти клопотання і відводи;

- вимагати перевірки прокурором правомірності затримання;
- подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить оперативно-розшукові дії та дізнання, слідчого і прокурора.

Про роз'яснення прав підозрюваному зазначається в протоколі затримання або постанові про застосування запобіжного заходу.

Обвинуваченим є особа, щодо якої в установленому КПК порядку винесена постанова про притягнення як обвинуваченого. Обвинувачений має право:

- знати, в чому його обвинувачують;
- давати показання щодо пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і відповідати на запитання;
- мати захисника і побачення з ним до першого допиту;
- подавати докази;
- заявляти клопотання;
- ознайомлюватися після закінчення попереднього слідства або дізнання з усіма матеріалами справи;
- брати участь у судовому розгляді в суді першої інстанції;
- заявляти відводи;
- подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді та суду. Після віддання до суду обвинувачений називається підсудним.

Що потрібно знати про допит?

Допит підозрюваного

Якщо підозрюваний був затриманий або до нього було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, його допит проводиться негайно, а при неможливості негайного допиту – не пізніше двадцяти чотирьох годин після затримання.

При допиті такого підозрюваного *присутність захисника є обов'язковою*, за винятком випадків, якщо підозрюваний відмовився від захисника.

Перед допитом підозрюваному має бути роз'яснено його права, а також повідомлено, у вчиненні якого злочину він підозрюється, про що робиться відмітка в протоколі його допиту.

Допит та технічні засоби

При допиті підозрюваного, обвинуваченого, свідка і потерпілого, очній ставці, пред'явленні для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій під час попереднього розслідування, а також при розгляді справи в суді може застосовуватися звукозапис.

Увага! При проведенні слідчих дій із застосуванням звукозапису про це повідомляються всі учасники слідчої дії до її початку. Фонограма повинна містити відомості, які передбачені для протоколу слідчої дії та відбивати весь хід слідчої дії.

Повторення спеціально для звукозапису будь-якої частини слідчої дії в ході її проведення не дозволяється.

Перед закінченням слідчої дії звукозапис повністю відтворюється учасникам цієї дії. Висловлені ними зауваження і доповнення до звукозапису заносяться на фонограму. Протокол слідчої дії, проведеної з застосуванням звукозапису, складається з додержанням правил КПК. В протоколі повинно бути також зазначено про застосування звукозапису і повідомлення про це учасників слідчої дії, про технічні засоби та умови звукозапису, про відтворення звукозапису учасникам слідчої дії та їх заяви з приводу застосування звукозапису (ст.85-1 КПК).

Недоторканність житла, охорона особистого життя громадян, таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Особисте життя громадян, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень охороняються законом.

Це загальне правило, як завжди має не зовсім приємні винятки. Закон передбачає умови, коли недоторканність може бути порушена. Але таке порушення має бути **законним**. Власне КПК і визначає законні межі порушення недоторканності.

Обшук, виїмка, огляд приміщення у громадян, накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово-телеграфних установах можуть проводитись тільки на підставах і в порядку, встановлених КПК (ст. 14-1).

Обшук

Підстави проведення обшуку

Закон передбачає виключний перелік підстав для проведення обшуку, а саме:

- обшук проводиться в тих випадках, коли слідчий має достатні дані вважати, що знаряддя злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для встановлення істини в справі, заховані в певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи.
- коли є достатні дані про те, що в певному приміщенні або місці переховується злочинець.

Увага! Обшук проводиться за вмотивованою постановою слідчого з санкції прокурора чи його заступника, за винятком житла чи іншого володіння особи.

У невідкладних випадках обшук, за винятком житла чи іншого володіння особи, може бути проведений без санкції прокурора, але з наступним пові-

домленням прокурора в добовий строк про проведений обшук та його результати (ст. 177 КПК).

Тут варто розуміти, що крім обшуку може бути особистий огляд та огляд речей. Такий огляд проводиться уповноваженою на те особою у чітко визначених законодавством випадках, наприклад: при посадці у літак, при проходженні митних формальностей, тощо. Особистому огляду може бути піддано особу при адміністративному арешті. У разі проведення адміністративного огляду у зв'язку зі скоєнням адміністративного правопорушення про це складається протокол, або вноситься відповідний запис до протоколу про адмінпорушення.

Обшук житла чи іншого володіння особи, за винятком невідкладних випадків, проводиться лише за вмотивованою постановою судді. При необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до судді за місцем провадження слідства. Суддя негайно розглядає подання і матеріали справи, а у разі необхідності вислуховує слідчого, прокурора і за наявності підстав виносить постанову про проведення обшуку чи постанову про відмову в проведенні обшуку. Постанова судді про проведення обшуку оскарженню не підлягає. На постанову судді про відмову в проведенні обшуку протягом трьох діб з дня її винесення прокурором може бути подана апеляція до апеляційного суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, обшук житла чи іншого володіння особи може бути проведено без постанови судді. При цьому в протоколі зазначаються причини, що обумовили проведення обшуку без постанови судді. Протягом доби з моменту проведення цієї дії слідчий направляє копію протоколу обшуку прокуророві.

Виїмка

Виїмка проводиться в тих випадках, коли слідчий має точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для справи, знаходяться в певної особи чи в певному місці.

Виїмка проводиться за вмотивованою постановою слідчого (ст. 178 КПК).

Виїмка документів, що становлять державну таємницю, проводиться тільки з санкції прокурора або його заступника і в порядку, погодженому з керівником відповідної установи (ст. 178 КПК).

Примусова виїмка із житла чи іншого володіння особи проводиться **лише за вмотивованою постановою судді**, яка виноситься з додержанням порядку, встановленого частиною п'ятою статті 177 КПК».

Посадові особи і громадяни не мають права відмовлятися пред'явити або видати документи чи їх копії або інші предмети, які вимагає слідчий під час обшуку і виїмки (ст. 179 КПК).

Особливі вимоги до проведення обшуку, виїмки, огляду

Обшуки і виїмки, крім невідкладних випадків, повинні провадитись удень (ст.180 КПК).

При провадженні обшуку, виїмки, огляду, пред'явленні осіб і предметів для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події, опису майна обов'язкова присутність не менше двох понять.

Як поняті запрошуються особи, не зацікавлені в справі.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники органів дізнання і попереднього слідства.

Поняті, присутні при провадженні зазначених вище слідчих дій, засвідчують своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Зауваження понятого з приводу проведених слідчих дій підлягають обов'язковому занесенню до протоколу.

Обшук і виїмка провадяться в присутності двох понять і особи, яка займає дане приміщення, а в разі відсутності її – представника житлово-експлуатаційної організації або місцевої Ради народних депутатів.

Обшук і виїмка в приміщеннях, що їх займають підприємства, установи і організації, провадяться в присутності їх представників.

Під час обшуку по можливості повинна бути забезпечена присутність обшукуваного або повнолітнього члена його родини, а в разі необхідності – і потерпілого.

Обшукуваним, понятим і відповідним представникам повинно бути роз'яснено їх право бути присутніми при всіх діях слідчого і робити заяви з приводу цих дій; ці заяви підлягають занесенню до протоколу (ст. 181 КПК).

При проведенні огляду, обшуку, відтворенні обстановки і обставин події, при проведенні інших слідчих дій можуть застосовуватися кінозйомка, відеозапис. Учасники слідчої дії повідомляються про застосування кінозйомки, відеозапису до початку цієї дії.

Після зйомки, запису та виготовлення кінострічки, відеострічки вони демонструються всім учасникам слідчої дії, про що складається окремий протокол (ст. 85-2 КПК).

Порядок проведення обшуку і виїмки

Перед обшуком або виїмкою слідчий пред'являє постанову особам, що займають приміщення, або представникові підприємства, установи чи організації, де проводиться обшук або виїмка, і пропонує їм видати зазначені в постанові предмети або документи, а також вказати місце, де переховується злочинець. У разі відмови виконати його вимоги слідчий проводить обшук або виїмку в примусовому порядку.

Якщо особи, які займають приміщення, відсутні, постанова про проведення обшуку або виїмки пред'являється представникові житлово-експлуа-

таційної організації або місцевої Ради народних депутатів і обшук або виїмка проводиться в їх присутності.

Проводячи обшук, слідчий має право розкривати замкнені приміщення і сховища, якщо власник відмовляється їх відкрити.

При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів.

Слідчий має право заборонити особам, що перебувають у приміщенні під час обшуку або виїмки, а також особам, які під час обшуку або виїмки увійшли в це приміщення, виходити з приміщення і зноситись один з одним або з іншими особами до закінчення обшуку чи виїмки.

В необхідних випадках слідчий вправі залучати до участі в проведенні обшуку працівників органів внутрішніх справ та відповідних фахівців (ст. 183 КПК).

Обшук особи

Відповідно до статті 184 КПК України обшук особи та виїмка у неї предметів і документів можуть бути проведені без постанови у таких випадках:

1) при фізичному захопленні підозрюваного уповноваженими на те особами, якщо є достатні підстави вважати, що затриманий має при собі зброю або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від доказів, які викривають його чи інших осіб у вчиненні злочину;

2) при затриманні підозрюваного;

3) при взятті підозрюваного, обвинуваченого під варту;

4) за наявності достатніх підстав вважати, що особа, яка знаходиться в приміщенні, де проводиться обшук чи примусова виїмка, приховує при собі предмети або документи, які мають значення для встановлення істини в справі.

Пам'ятайте! Обшук особи може проводити тільки особа тієї самої статі, що й обшукуваний, в присутності понятих тієї ж статі.

Під час обшуку або виїмки слідчий повинен вживати заходів до того, щоб не були розголошені виявлені при цьому обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні (ст. 185 КПК).

Накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку

Арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також у інформації, якою вони обмінюються з допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

До кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, відносяться листи всіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, радіограми тощо.

Арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи.

За наявності підстав, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до голови апеляційного суду за місцем провадження слідства про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку. Голова суду чи його заступник розглядає подання, вивчає матеріали справи, при необхідності вислуховує слідчого, вислуховує думку прокурора, після чого залежно від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку або про відмову в цьому. Постанова оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором.

У постанові про накладення арешту на кореспонденцію зазначаються кримінальна справа і підстави, з яких буде провадитись ця слідча дія, прізвище, ім'я та по батькові особи, кореспонденція якої має затримуватися, точна адреса цієї особи, види поштово-телеграфних відправлень, на які накладається арешт, термін, протягом якого зберігається арешт, назва установи зв'язку, на яку покладається обов'язок затримувати кореспонденцію і повідомляти про це слідчого.

У постанові про зняття інформації з каналів зв'язку зазначаються кримінальна справа і підстави, з яких буде провадитись ця слідча дія, прізвище, ім'я та по батькові особи, з каналів зв'язку якої має зніматись інформація, точна адреса цієї особи, види цих каналів, термін, протягом якого знімається інформація, назва установи, на яку покладається обов'язок знімати інформацію і повідомляти про це слідчого.

Постанова про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку направляється слідчим начальнику відповідної установи, для якого вона є обов'язковою.

Начальник відповідної установи затримує кореспонденцію або знімає інформацію з каналів зв'язку і протягом доби повідомляє про це слідчому.

Арешт накладений на кореспонденцію скасовується, а зняття інформації з каналів зв'язку припиняється після закінчення терміну, встановленого для виконання цих слідчих дій постановою судді. Слідчий скасовує арешт, накладений на кореспонденцію, або припиняє зняття інформації з каналів зв'язку, коли у здійсненні цих заходів відпадає необхідність, при закритті кримінальної справи або при передачі її прокуророві в порядку, передбаченому статтею 255 КПК.

Вилучення предметів і документів

Відповідно до статті 186 КПК при обшуку або виїмці можуть бути вилучені лише предмети і документи, які мають значення для справи, а також цінності і майно обвинуваченого або підозрюваного з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна. Предмети і документи, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до справи.

Всі документи і предмети, які підлягають вилученню, слідчий повинен пред'явити понятим та іншим присутнім особам і перелічити в протоколі обшуку або виїмки чи в доданому до нього опису з зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак. У необхідних випадках вилучені предмети і документи повинні бути на місці обшуку або виїмки упаковані й опечатані.

Увага! Уважно простежте за виконанням цього правила. Адже саме чітка фіксація вилучених речей чи документів дають вам підстави вважати, що вони не пропадуть і не будуть використані проти вас у довільному тлумаченні слідчим місця їх знаходження і їхнього фізичного стану.

У разі вашого затримання за здійснення адміністративного правопорушення, речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються уповноваженими на то особами. Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у місцях, що їх визначають органи (посадові особи), яким надано право провадити вилучення речей і документів, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх у встановленому порядку конфіскують, або повертають володільцеві, або знищують, а при сплатному вилученні речей — реалізують.

Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання.

Що варто знати про протокол обшуку і виїмки?

Про проведення обшуку або виїмки слідчий складає протокол у двох примірниках, ст.188 КПК. В протоколі зазначаються:

підстави для обшуку або виїмки; приміщення чи інше місце, в якому було проведено обшук або виїмку; особа, у якої проведено обшук або виїмку; дії слідчого і результати обшуку або виїмки. Щодо кожного предмета, який підлягає вилученню, повинно бути зазначено, в якому саме місці і при яких обставинах він був виявлений.

В протокол обшуку або виїмки заносяться всі заяви і зауваження присутніх під час обшуку або виїмки осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій слід-

чого. Обидва примірники протоколу, а також опис вилучених предметів підписують слідчий, особа, у якої проводився обшук або виїмка, та запрошені особи, що були присутні.

Другий примірник протоколу обшуку або виїмки, а також другий примірник опису вручається особі, у якої проведено обшук або виїмку, а в разі її відсутності — повнолітньому членові її сім'ї або представникові житлово-експлуатаційної організації чи місцевої Ради народних депутатів.

Як захищатися самому і з допомогою адвоката?

Тільки незалежні від держави професіонали правозахисники, якими є адвокати, можуть надати потрібну кваліфіковану юридичну допомогу.

Якщо ви свідок, або даєте пояснення в ході дослідчої перевірки, ви не можете мати захисника, його просто не допустять до матеріалів справи.

Проте ви можете регулярно зустрічатися з адвокатом, консультуючись з ним з питань, які є важливими або незрозумілими.

Вступити в справу як захисник адвокат може лише з моменту притягнення особи як підозрюваного або обвинуваченого.

Нічого не приховуйте від адвоката, дотримуйтесь правила: «Лікареві, дувхівнику й адвокату — говорити правду».

Відповідно до закону і присяги, адвокат зобов'язаний зберігати таємницю клієнта. Тому своєю потайливістю ви можете зруйнувати оборону в своїй справі, яку вибудовує адвокат.

Важливим етапом у слідстві є *ознайомлення з матеріалами кримінальної справи* (ст.ст.218-220 КПК). Ви повинні знати всі матеріали справи. Якщо ознайомлюєтесь разом з адвокатом — домовтеся, в якому, порядку це робити. Обов'язково робіть виписки, не сподівайтесь на свою пам'ять. Дотримуйтесь виробленої спільно з адвокатом позиції захисту. Тактика захисту на попередньому слідстві і в суді може бути різною. З деякими заявами і клопотаннями слід дочекатися суду, а при ознайомленні зі справою промовчати.

Справа повинна бути прошита, пронумерована, щоб у ній не було порожніх сторінок.

Закон не обмежує часу на ознайомлення зі справою. Але потрібно пам'ятати, що слідчий може зробити висновок, що ви зловживаєте своїм правом і затягуєте час. Він може встановити своєю постановою певний термін. Крім того згідно зі ст. 156 КПК час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується.

Досудове провадження є важливим елементом кримінального переслідування. Результат судового розгляду справи дуже сильно залежить від результатів досудового провадження, адже тут збираються докази і вибудовується картина злочину чи його відсутності. Це видання не є рецептом від неправомірного засудження особи. Ми намагалися прояснити деякі найбільш важливі елементи, які варто знати кожному, або хоч мати можливість у певній ситуації розуміти свої права і права органів, які проводять слідчі дії чи дізнання.

Зміст

Яким законодавством регулюються питання кримінального переслідування?	4
Що таке «правоохоронні органи»?	4
Які права має міліція?	5
Якими правами користується Служба безпеки України та її працівники?	10
Що таке органи дізнання і попереднього слідства?	12
Як розподіляється підслідність справ між правоохоронними органами?	12
Про які особливості дізнання варто пам'ятати?	13
Як довго триває дізнання?	13
Чим закінчується дізнання?	13
Хто такий слідчий і яка його роль у процесі попереднього слідства?	14
Що таке попереднє ув'язнення?	14
Яка мета попереднього ув'язнення?	14
Підстави для попереднього ув'язнення	14
Яка роль прокурора у попередньому слідстві?	14
Як пред'являється обвинувачення?	15
Що може означати виклик до правоохоронного органу?	15
У яких випадках пояснюється причина виклику до правоохоронного органу?	15
Якщо Вас запросили як свідка?	16
Що таке оперативна робота?	16
Як Виглядає процедура порушення кримінальної справи?	16
Які найважливіші конституційні норми, що захищають особисті права людини, варто знати?	17
За яких підстав може бути затримано особу?	18
Підозрюваний чи обвинувачений?	19
Що потрібно знати про допит?	20

Недоторканність житла, охорона особистого життя громадян, таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень	.21
Обшук	.21
Виїмка	.22
Особливі вимоги до проведення обшуку, виїмки, огляду	.23
Порядок проведення обшуку і виїмки	.23
Обшук особи	.24
Накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку	.24
Вилучення предметів і документів	.26
Що варто знати про протокол обшуку і виїмки?	.26
Як захищатися самому і з допомогою адвоката?	.27

Підписано до друку з оригінал-макету 10.02.2003.
Формат 60х84/16. Гарнітура Newton. Папір офсетний.
Умовн.-друк. арк. 1,86. Обл.-вид. арк. 1,52. Наклад 3000.

*Віддруковано на обладнанні
Інституту громадянського суспільства*

Інститут громадянського суспільства
01103, Київ, б.Дружби народів, 22, к. 21
e-mail: csi@csi.org.ua
<http://www.csi.org.ua>